A közgazdász Brassai Sámuel

A tíz nyelvet tudó, tíz tudományt mûvelõ, száz évet megélõ Brassai Sámuel, az utolsó erdélyi polihisztor tízes koordinátájába szervesen beilleszkedett a gazdaságtudományok mûvelése is. Mindezt annak ellenére állíthatjuk, hogy a mûvelõdéstörténészek keveset értekeztek a nagy tudós ezen oldaláról, bár az életrajzírói (Boros György, Kõvári László, Mikó Imre s mások) munkáikban méltatják a reformkori gazdasági eszmékhez és elképzelésekhez való hozzájárulását. Ezen írás a célja, hogy emlékezetünkbe idézzen egy olyan gondolkodót, aki igenis hozzájárult a gazdaságtudományok mai építményéhez.

A XIX. század nagy reformerei mellé bátran sorolhatjuk a „közgazdász" Brassait, aki Széchenyi Istvánnak és Wesselényi Miklósnak nemcsak a barátságát élvezte, de a kor megreformálásáról való gondolkodásban kölcsönösen építették egymást.

Brassai már 1832-ben, három írásában a *Nemzeti Társalkodó* hasábjain meggyõzõen védi meg Széchenyi Istvánnak a *Hitel* és *Világ* címû híres könyveiben kifejtett reformeszméit.

Ezekben az írásokban teljesen azonosul Széchenyinek a polgári haladást célzó olyan reformgondolataival, mint a jogegyenlõség, a jobbágyság megszüntetése, a polgári haladás-polgárosodás, iskoláztatás-nevelés, a „tudományos emberfõk" mennyiségének növelése, a nemesi birtokok feudális védettségének megszüntetése vagyis mindazokkal a társadalmi-gazdasági eszmékkel, amelyek a korszakot megváltoztatni rendeltetett két könyv gondolatmenetét jelentették.

A perbe fogott és elítélt Wesselényi Miklós törekvéseit vallotta magáénak a jobbágyfelszabadítás és a modern, iparra alapozott gazdálkodás meghonosítását illetõen. A tizennégy éven át megjelent *Vasárnapi Újság* hasábjain (1834–1848), melynek Bölöni Farkas Sándor kezdeményezésére és felkérésére a fõszerkesztõje volt, gondoskodott arról, hogy nézetei eljussanak az olvasókhoz, azzal a kis számú haladó csoport tagjainak eszmei gondolatvilágával fejezve ki nézetazonosságát, akik, Brassai szavaival élve, „a roskadozó épülethez hasonlító alkotmány" megváltoztatása mellett állnak ki, akik a politikai jogokkal nem rendelkezõ jobbágyparasztság helyzetének rendezése ügyében szerettek volna cselekedni.

Brassai úgy vélte, hogy a „földmûves bilincsei" az úrbér meg a földesúrnak járó jobbágyszolgáltatások, és más feudális kötöttségek rendszerének megbontása a jobbágyfelszabadítás útját és egyben a gazdálkodás reformját jelenti.

A „közhasznú ismeretek terjesztésére" (ez a lap mottója) alakult *Vasárnapi Újságban* következetesen foglalkozott az okszerû gazdálkodással, az iparosodás, ipari technika meghonosításának társadalmat alakító szerepével, közlekedésüggyel és egyáltalán mindazzal, ami a polgári társadalom kialakításának úttörõ munkájában az akkori idõk hasznát és haladását jelentette.

Brassai a már említett *Vasárnapi Újságot* használta fel, hogy hasznos gazdasági tanácsokkal lássa el olvasóit, nem kis szolgálatot tett a korszellemû gazdasági gondolkodás alakításában a reformkor leghaladóbb társadalmi és politikai eszméit hirdetve, azonban a két kiadást is megért *Bankismeret* címû könyvével jegyezte be magát a gazdaságtudományokat közhasznúan mûvelõ erdélyi gondolkodók sorába.

Az 1942-ben megjelent munkája, amelyet Széchenyinek, „a Hitel halhatatlan írójának" ajánl, nemcsak ismeretterjesztõ könyv, hanem gyakorlati javaslatokat is tesz, Skócia példáját véve alapul, erdélyi bank létesítésére, vagy hogyan lehetne Erdélyben is a hiteléletet meghonosítani, mert felismerte és itt és más munkáiban is fennen hirdette, hogy a polgári társadalom kialakításához elengedhetetlenül szükséges az iparosodás és az ipar fejlesztése, ami viszont csak akkor valósulhat meg, ha bankok alakulnak és azok kölcsönnel támogatják az alakuló ipari beruházási kezdeményezéseket.

A bankismeretekkel foglalkozó könyvében az akkori bankrendszer alapos elemzését tárja az olvasó elé.

Banktörténeti szempontból a ma olvasójának is élményt jelent és ma sem vesztette el idõszerûségét, mert a tudós ismerte a nagy tõkés államok életét és ismereteit kamatoztatva, eredeti forrásanyagok felhasználásával tanulmányozta az akkori korszakban már mûködõ nyugati bankokat, de nyomon követi már a XII. századtól a bankok kialakulásának történetét és azok fejlõdését is, kezdve a velencei (1157) és folytatva a génuai, hamburgi, amsterdami bankokkal, majd a dán, az angol, az orosz, a lengyel, a német, a norvég, olasz és a philadelphiai bankok is bekerülnek a leírásba, átfogva a bankrendszer egész spektrumát.

A bankok történeti leírása mellett Brassai tanulmányozta a bankrendszernek a korra és a megelõzõ korokra jellemzõ sokféleségét, végigvezetve az olvasót az egyszerû pénzt megõrzõ tárbanktól, a pénzmozgást biztosító és már kölcsönt is nyújtó forgató bankon át a nemzeti bank elõdjét jelentõ girobankig. Leírásában mindvégig visszatérõ elem a hitel fontossága, a gazdasági fejlõdésben betöltött szerepe, mert hitelszerzési lehetõség nélkül nincs beruházás, nincs ipar, nem lehet javítani a földet, nem lehet gépeket vásárolni az „okszerûbb” földmûvelésre.

Szintén a hitelezés szükségessége kapcsán bírálja a polgári átalakulás nagy akadályát: a nemesi földbirtokok feudális védettségét. Az õsiség elvének megtartása nagyon megnehezítette a földesurak számára a hitelszerzést: a birtokot nem lehetett megterhelni, tehát nem juthattak a gazdasági életerõt jelentõ kölcsönhöz, mivel nem fizetés esetén a hiteladósságok behajtására nem volt lehetõség. Brassai ebben a könyvében és más írásaiban is egy kisrétegû haladó nemességgel, a reformkor haladó értelmiségével szellemi összhangban, határozottan síkra szállt az õsiség megszüntetéséért.

Brassai Sámuel gazdaságtudományi munkásságának ismeretében senki sem vádolhatja a közgazdászokat szerénytelenséggel, amiért a nagy polihisztort õk is magukénak tekintik s a szaktudomány elõéletének erdélyi úttörõjeként fogadják el. Bár errõl az oldaláról a nagyközönség alig ismeri, mi közgazdászok bátran elmondhatjuk, hogy gazdasági kutatásaival, írásaival a tudományág erdélyi szellemi elõdje és egyben a polgári társadalom kialakulásának hazai elõharcosa volt. Nekünk, közgazdászoknak a feladatunk a nagy tudós ezirányú teljesítményének a felszínre hozása, a nagy publikummal való megismertetése és emlékezetének gyakori felidézése minden generáció számára.

SOMAI JÓZSEF

RIF találkozó a Brassai házban. Torockó.